

Nr 183

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående viss upprustning av Djurgården, m. m.; given Stockholms slott den 29 oktober 1964.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

Gösta Skoglund

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas en av djurgårdsnämnden framlagd dispositionsplan för Kungl. Djurgården, vilken förutsättes tjäna till vägledning vid fortsatta ställningstaganden i fråga om den kronan tillhöriga djurgårdsmarken. En utgångspunkt är härvidlag, att återstående ännu icke exploaterade områden i så stor utsträckning som möjligt skall reserveras för park- och rekreationsändamål. I anslutning till planen föreslås en väsentlig upprustning av ifrågavarande områden. Kostnaderna härför avses delvis bestridas av Stockholms stad, som i särskilt avtal påtagit sig det ekonomiska ansvaret för upprustning och underhåll av vägar och parkeringsplatser, för upprustning och underhåll av beslysningsanordningar samt för renhållning. Vad angår de upprustningsåtgärder, som förutsättes ankomma på markägaren och då närmast djurgårdsförvaltningen, avser dessa iståndsättning av parkområdena, reglering av vissa avloppsfrågor samt upprustning av byggnader. För att täcka kostnaderna för dessa åtgärder ävensom för ett förbättrat fortlöpande underhåll föreslås i propositionen, att ett belopp om 5 milj. kr. tages i anspråk av vissa hos statskontoret redovisade exploateringsmedel, vilka främst härrör från djurgårdsnämndens tidigare försäljning av djurgårdsmark.

*Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden hållet inför
Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland,
i statsrådet å Stockholms slott den 29 oktober 1964.*

Närvarande:

Statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON.

Chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Skoglund, anmäler — efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter — fråga angående *viss upprustning av Djurgården, m. m.*, och anför därvid följande.

Inledning

Djurgårdsnämnden, som upphörde vid utgången av juni månad 1964, hade enligt sin av Kungl. Maj:t den 16 maj 1958 (nr 204) utfärdade instruktion bl. a. att beträffande statens mark på Djurgården »verkställa en allmän planläggning i fråga om markens användning för parkändamål, statliga och andra offentliga byggnader samt enskild bebyggelse». I enlighet härmed överlämnade nämnden den 12 januari 1964 till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet förslag till dispositionsplan för Kungl. Djurgården i Stockholm.

Vid upprättandet av planen hade djurgårdsnämnden utgått från att de närmare formerna för Stockholms stads medverkan vid genomförandet i vissa hänseenden av planen skulle regleras genom särskild överenskommelse. Med skrivelse den 14 maj 1964 överlämnade nämnden också ett den 21 april 1964 dagtecknat avtal mellan å ena sidan djurgårdsnämnden och Kungl. Djurgårdens förvaltning — i fortsättningen benämnd djurgårdsförvaltningen — samt å andra sidan Stockholms stads gatunämnd angående iståndsättning, underhåll och vård av rekreationsområdena på Kungl. Djurgården. Avtalet skulle gälla under förutsättning av Kungl. Maj:ts och Stockholms stadsfullmäktiges slutliga godkännande. — Med samma skrivelse överlämnade djurgårdsnämnden också en mellan djurgårdsförvaltningen och Stockholms stads gatunämnd den 21 april 1964 ingången överenskommelse angående vissa omedelbara åtgärder för upprustning av rekreationsområdena på Södra Djurgården samt förbättring av trafik- och parkeringsförhållandena därstädes, vilken överenskommelse biträtts av nämnden.

Över förslaget till dispositionsplan har yttranden avgivits av riksmarskalksämberet efter hörande av djurgårdsförvaltningen samt av överbefälhavaren, byggnadsstyrelsen, kammarkollegiet, riksrevisionsverket, riksantikvarieämberet, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, överståthållarämberet, utredningen rörande den framtida användningen av Skeppsholmen m. m., frescatikommittén, tekniska högskolans i Stockholm byggnadskommitté, vetenskapsakademien, Stockholms stadskollegium, regionplanenämnden för stockholmstrakten, Skytteförbundens överstyrelse och Föreningen Hjortskyttarna.

Över den nämnda skrivelsen med bifogade avtal har yttranden avgivits av byggnadsstyrelsen, statskontoret och riksrevisionsverket.

Dispositionsplanen för Kungl. Djurgården

Djurgårdsnämnden erinrar inledningsvis om den successiva exploatering, som sedan slutet av 1800-talet ägt rum av den kronan tillhöriga djurgårdsmarken och som i huvudsak inriktats på Norra Djurgården. Närmast har utvecklingen betingats av det växande Stockholms markbehov. Genom särskilda vid olika tidpunkter träffade, av riksdagen godkända avtal mellan kronan och Stockholms stad har sålunda till staden med äganderätt överlåtits de vidsträckta områdena vid Hjorthagen, Värtahamnen, Kaknäs och Kampementsbacken. Härtill kommer den mark, som kronan själv efter stadsplanläggning exploaterat genom främst tomtförsäljning för bostadsbyggande och upplåtelse för olika statliga ändamål. Denna sistnämnda exploateringsverksamhet, som totalt gett bruttointäkter om ca 135 milj. kr., har intill 1947 handhåfts av djurgårdskommissionen och därefter av djurgårdsnämnden.

Av den djurgårdsmark om ca 1 500 hektar som kronan förfogade över i slutet av 1800-talet har enligt nämnden genom angivna försäljningar till staden och exploateringsåtgärder i övrigt disponerats ca 550 hektar. Återstående icke stadsplanlagda djurgårdsmark om ca 950 hektar har delvis utarrenderats eller eljest upplåtits till olika allmänna institutioner och ändamål, vissa kommersiella, idrotts- och rekreationsändamål ävensom till viss enskild bebyggelse. Angivna mark är emellertid delvis icke exploaterad. Den park- och vägmark etc., som det här är fråga om, anges på Södra Djurgården uppgå till 180 hektar och på Norra Djurgården till 345 hektar. Om till denna sistnämnda areal lägges de arealer inom Ladugårdsgårdes- och Kaknäsområdena, som upplåtits resp. överlåtits till Stockholms stad under förbehåll om deras användning för rekreationsändamål, uppgår den sammanlagda icke exploaterade marken på Norra Djurgården till 570 hektar.

I fråga om den löpande förvaltningen av den kronan alltjämt tillhöriga icke stadsplanlagda djurgårdsmarken gäller i princip, att den — som en följd av den historiskt betingade dispositionsrätt till marken som tillkommer den regerande konungen — utövas av riksmarskalksämberet genom den till ämbetet knutna djurgårdsförvaltningen. Denna svarar i princip för markupplåtelse till andra än statliga ändamål, uppbär arrenden etc. för gjorda upplåtelse samt disponerar ifrågavarande medel ävensom vissa räntetäkter samt ersättningar från Stockholms stad till bl. a. park- och vägunderhållet på Djurgården.

Djurgårdsnämnden framhåller, att det med hänsyn till den utsträckning i vilken Djurgården exploaterats framstår som angeläget att genom planläggning klarlägga, vilka delar av den kronan tillhöriga marken som för framtiden bör bevaras obebyggda och såsom parkområden hållas fritt tillgängliga för allmänheten. Det förslag till dispositionsplan som nu framlagts utgör ett försök till riktlinjer härvidlag. Planens innebörd kan enligt nämnden anges vara att utgöra en markägarens särskilda översiktsplan, vilken avser att tjäna till ledning och efterrättelse för de myndigheter, som förvaltar marken eller eljest har att träffa avgöranden angående densamma. Den har även det vidare syftet att tjäna som underlag för överenskommelser mellan kronan och staden i frågor, som rör markens närmare planläggning och användning för bebyggelse eller som park.

Dispositionsplanen omfattar i huvudsak de nyssnämnda delar av kronans markinnehav på Norra och Södra Djurgården, som icke intagits i stadsplan. Närmast gäller det då stadsägorna nr 26 + 27 och nr 44 på Södra Djurgården samt stadsägan nr 15, huvuddelen av stadsägan nr 22 + 24 och viss mindre del av stadsägan nr 1 på Norra Djurgården.

Enligt nämnden bör exploateringen av ifrågavarande mark nu vara i huvudsak avslutad. Endast i några fall har vissa utbyggnadsmöjligheter förutsetts för redan befintliga institutioner. Strävandena bör i stället inriktas på att till naturlig park avsätta större sammanhängande områden av den djurgårdsmark, som f. n. icke stadigvarande disponeras för andra ändamål. I planen framlagda förslag innebär, att i huvudsak tre sådana större parkområden skall finnas, nämligen Södra Djurgården öster om Skansen, Ladugårdsgärdet samt den del av Norra Djurgården, som är belägen norr om tekniska högskolan och mellan universitetsområdet i väster och Husarviken i öster. Den i planen förutsatta dispositionen av djurgårdsmarken innebär i övrigt följande.

Beträffande Södra Djurgården, som av ålder ansetts vara Stockholms främsta rekreationsområde, finner nämnden det självklart, att någon ytterligare mark icke anvisas för bebyggelse. Det konstateras, att området från planläggningssynpunkt innefattar två till karaktären väsentligt olika huvuddelar. Medan den västra delen får sin prägel främst av de där

befintliga kulturinstitutionerna, nöjesanläggningarna, restaurangerna m. m., utmärkes den östra av fri och vacker natur med endast smärre inslag av spridd bebyggelse. Den senare delen — närmast då området öster om Skansen — bör enligt nämnden på sikt bibehållas som ett större sammanhängande rekreations- och parkområde. Från synpunkten av dettas tillgänglighet för allmänheten ägnas i planen uppmärksamhet åt väg- och trafikproblemen. För att komma ifrån nuvarande olägenheter till följd av bristande trafikdifferentiering och besvärande motorfordonstrafik även på småvägar, föreslås i planen lösningar, som innebär utbyggnad av vissa vägar och avslängning av andra för biltrafik, omläggning av gång- och ridvägar etc. Ett viktigt element i nämndens förslag såvitt angår Södra Djurgården är utbyggnaden av gångvägarna längs de vackra strandpartierna. Med sikte härpå bör i fråga om de för bostadsbebyggelse upplåtta strandtomterna sådan ändring i arrendevillkoren vidtagas, att promenadutrymme friställs. Sammanhängande gångvägar av i det närmaste en mils längd blir på så sätt möjliga. I övrigt berörs olika problem, såsom anordnandet av entrén till Södra Djurgården, dispositionen av den mark, som friställs i samband med en förväntad bortflyttning av den militära verksamheten vid Galärvarvet etc.

Den del av planområdet, som är belägen på *Norra Djurgården öster om Lidingsövägen*, domineras av det öppna *Ladugårdsgärdet*. Detta är genom ett år 1946 mellan kronan och Stockholms stad träffat avtal upplåtet till staden för tiden fram till 1997 och skall enligt bestämmelserna i avtalet användas såsom ett för allmänheten utan avgift tillgängligt friområde. Planen utgår från att området på sikt bibehåller denna funktion. I sammanhanget konstateras den betydelse, som det angränsande, till staden försälda Käkäsområdet har som komplement till rekreativområdet på *Ladugårdsgärdet*. Med hänsyn härtill är det angeläget, att dess i samband med försäljningen överenskomna användning som strövområde upprätthålles. I här ifrågakommande del av planområdet ingår även ett intill *Ladugårdsgärdet* i väster beläget område, som disponeras för statliga byggnader (Tre Vapen och Konstfackskolan), vidare ett österut vid *Djurgårdsbrunnsviken* beläget område, vilket huvudsakligen utnyttjas för museiändamål. Härvidlag förutsättes i planen inga ändringar.

Den del av *Norra Djurgården*, som ligger väster om *Lidingsövägen*, utgör mer än hälften av hela *Djurgården*. Området närmast *Lidingsövägen* domineras av idrottsanläggningar av olika slag och har därigenom sin huvudsakliga användning bunden. I söder — i anslutning till *Valhallavägen* och *Drottning Kristinas väg* — ligger tekniska högskolan och olika stalliga och enskilda forskningsinstitutioner, några enskilda sjukhus etc. I de västra delarna mot *Brunnsviken* är bl. a. vissa högskolor — *Skoghögskolan* och *Veterinärhögskolan* — belägna, och i nordväst där re-

dan tidigare mark upplåtits för olika statliga institutioner av främst forskningsbetonad och museal karaktär ligger vid Frescati det nya universitetsområdet. Norrut utgör Lilla Värtan en naturlig gräns, från vilken i områdets nordöstra del en långsmal vik skjuter in — den s. k. Husarviken.

I övrigt rymmer ifrågavarande del av Norra Djurgården rekreations- och strövområden. Allmänt sett torde dessa icke ha besökts i lika stor utsträckning som Södra Djurgården, vilket anses sammanhänga med bl. a. att de varit mera avsidet belägna och att parkvårdsresurserna icke räckt till för att göra olika delar av dem tillräckligt attraktiva. Mera besökta platser är Lill-Jansskogen, Uggleviken och Fiskartorpsterrängen.

Djurgårdsnämnden anser, att området har förutsättningar att bli ett av Stockholms förnämsta rekreationsområden. Det erinras emellertid om att den för allmänheten fritt tillgängliga marken icke oväsentligt minskats genom de beslut, som under senare år fattats om utbyggnad av olika statliga institutioner. Angeläget är därför, att stor försiktighet iakttages vid den fortsatta dispositionen av djurgårdsmarken. I fråga om Stockholms universitet uteslutes icke möjligheten av att ytterligare mark kan komma att erfordras för dess utveckling på sikt. Härvidlag hänvisas till de markreserver, som finns väster och nordväst om universitetsområdet. Med hänsyn härtill bör den gällande östra gränsen för universitetet kunna godtagas som definitiv. I sammanhanget hänvisas också till den tänkbara markreserv för framtida statlig bebyggelse, som finns i Söderbrunnsområdet öster om Roslagsjärnvägen mellan universitetet i norr och tekniska högskolan i söder. Beträffande den senare, som nyligen fått mark reserverad för en utbyggnad, utgår planen från att ytterligare odisponerad mark ej kan ställas till förfogande. En framtida expansion bör i stället inriktas på mark, som nu utnyttjas för andra ändamål men som kan stå till förfogande i framtiden, exempelvis söder om Drottning Kristinas väg. För veterinärhögskolans del hänvisas till den reserv, som det likaledes vid Roslagsjärnvägen belägna Hjortbergsområdet representerar. Utrymme anvisas också för en idrottsanläggning i anslutning till universitets- och högskoleområdet.

De kvarvarande disponibla områdena bör enligt nämnden ordnas på sådant sätt, att de i ökad utsträckning kan utnyttjas för friluftsliv och olika former av motionsidrott. Bl. a. de i planen tänkta utvecklingsmöjligheterna för Skid- och friluftsförbundets anläggningar vid Fiskartorpet bör ses mot bakgrund härav. Vad angår de nordväst om Fiskartorpet belägna skjutbanorna vid Stora Skuggan bör en bortflyttning av dessa förberedas så att området efter ifrågavarande arrendetids utgång år 1971 kan disponeras som ett för allmänheten tillgängligt rekreationsområde. Bland de åtgärder som föreslås i övrigt ingår iordningställande av en längre sammanhängande strandpromenad i väster utmed Brunnsviken.

Nämndens förslag innebär som tidigare nämnts, att ett större sammanhängande rekreationsområde skapas norr om tekniska högskolan samt

mellan universitetet i väster och Husarviken i öster. Beträffande den närmare dispositionen av ifrågavarande område — liksom av djurgårdsmarken överhuvud — vill nämnden dock reservera sig för de ändringar, som kan följa av den kommande sträckningen av vissa större trafikleder på Djurgården.

Dispositionens genomförande förutsätter åtgärder av olika slag. I vissa fall blir det aktuellt att friställa mark, som nu är upplåten för enskilda ändamål. Åtgärder krävs vidare för att försätta mark med därå befintlig vegetation, byggnader och andra anläggningar i ett skick, som svarar mot de föreslagna användningssätten. Angeläget är att väg- och trafikfrågorna får en bättre lösning. Avloppsförhållandena är otillfredsställande och kräver en reglering. För åtskilliga av djurgårdsförvaltningens byggnader och anläggningar föreligger behov av moderniseringar och förbättringar.

Genomförandet av de angivna upprustningsåtgärderna rymmes icke inom ramen för de medel, som via den s. k. djurgårdskassan står till djurgårdsförvaltningens förfogande för skötseln av djurgårdsmarken. En förstärkning utifrån av förvaltningens resurser blir därför nödvändig. I sammanhanget påtalas det intresse, som Stockholms stad har av att vissa av de föreslagna åtgärderna vidtages, då områdena därigenom får ett ökat värde ur rekreationssynpunkt för dess befolkning. Redan nu bestrider staden — i anslutning till ett år 1926 träffat avtal — vissa kostnader för väghållning, renhållning och belysning. En del av åtgärderna är emellertid av den karaktär, att kostnaderna för desamma naturligen bör bestridas av markägaren, d. v. s. av djurgårdsförvaltningen. Härav föranlett medelsbehov ävensom resultatet av överläggningar med Stockholms stad i bidragsfrågan redovisas i särskild ordning.

Y t t r a n d e n a. Remissinstanserna har i allmänhet tillstyrkt eller lämnat utan erinran förslaget till dispositionsplan, dock i vissa fall med reservationer för enskildheter i denna.

Byggnadsstyrelsen konstaterar, att planen i tillämpliga delar synes överensstämma med 1952 års generalplan för Stockholm och regionplanen för Stockholmsområdet, och förutsätter, att den också samordnas med den reviderade generalplan, som är under utarbetande. Utan hinder av den omprövning av dispositionsplanen i vissa hänseenden, som därvid kan aktualiseras, får planen redan nu anses utgöra ett nöjaktigt underlag för bedömning och avgörande av de frågor, som den avser att reglera. Även *Stockholms stadskollegium* finner planen vara i överensstämmelse med den nuvarande översiktliga planeringen för Stockholmsområdet och ansluter sig i princip till den föreslagna markdispositionen. Det förutsättes emellertid, att planen endast avser att ange de allmänna riktlinjerna för djurgårdsfrågornas fortsatta behandling. *Överståthållarämbetet* och *Kam-*

markkollegiet framhåller, att någon nybebyggelse på Djurgården icke bör ske vare sig för statliga eller enskilda ändamål utöver vad som anges i planen. Riksmarskalksämberet åberopar utlåtande av *djurgårdsförvaltningen*, som framhåller, att det med hänsyn till förvaltningens parkvårdande uppgifter är av väsentlig betydelse, att huvuddragen av markens framtida användning fastställs. *Överbefälhavaren* finner för sin del svårigheter att taga ställning till planen, så länge olika problem sammanhängande med militära myndigheters lokalbehov och lokalisering icke lösts.

Några remissinstanser har reserverat sig med hänsyn till enskildheter i planen. *Byggnadsstyrelsen* förutsätter, att vissa gränsjusteringar måste hållas öppna i avvaktan på fortsatt planering, exempelvis i fråga om universitetsområdet på Norra Djurgården. Universitetets markbehov behandlas även av *frescatikommittén*, som framhåller att framtida anspråk på ytterligare mark kan förutsättas i samband med universitetets expansion. Med hänsyn härtill bör dess nu gällande östra gräns icke fastställas såsom definitiv. Expansionsutrymme kan även bli erforderligt söderut utöver det av nämnden anvisade Söderbrunnområdet. Beträffande det i planen förordade nedläggandet av skjutbanorna på Norra Djurgården uttalar sig *överbefälhavaren* och *Skytteförbundens överstyrelse* för banornas bibehållande. För det fall ett nedläggande blir aktuellt bör enligt överbefälhavaren och *överståthållarämbetet* garantier skapas för att likvärdiga banor tillkommer på annan lämplig plats.

Vad som föreslagits i fråga om upprustning av park- och strövområden, vägnät etc. har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Beträffande fördelningen mellan kronan och Stockholms stad av kostnaderna för de ifrågavarande åtgärderna hänvisas allmänt till förhandlingar i särskild ordning mellan berörda parter.

Ansvarsfördelning och kostnader vid genomförandet av vissa upprustningsåtgärder m. m. på Kungl. Djurgården

De i dispositionsplanen angivna överläggningarna med Stockholms stad angående **betingelserna för de på Djurgården belägna rekreatiomsområdenas istandsättning och vård** har såsom inledningsvis nämnts resulterat i ett *avtal* mellan å ena sidan djurgårdsnämnden och djurgårdsförvaltningen och å andra sidan Stockholms stads gatunämnd. Avtalet ersätter den år 1926 mellan kronan och staden träffade överenskommelsen angående underhåll och vård av Djurgården. Det gäller under förutsättning att det slutligt godkännes av Kungl. Maj:t och Stockholms stadsfullmäktige före den 1 januari 1965 resp. den 1 december 1964 samt skall äga tillämpning från förstnämnda tidpunkt.

I avtalet — som icke avser den djurgårdsmark, vars användning regleras av det särskilda s. k. Bromma-Ladugårdsgärdesavtalet av år 1946 —

förklarar sig parterna överens om att en väsentlig upprustning av Kungl. Djurgårdens rekreationsområden snarast skall ske i enlighet med riktlinjerna i den av djurgårdsnämnden upprättade dispositionsplanen. Förslag till åtgärder för sådan upprustning skall kunna väckas av såväl djurgårdsförvaltningen som gatunämnden. Vad angår fördelningen av kostnaderna, skall dessa bestridas av staden såvitt avser anläggning, förbättring och underhåll av vägar och parkeringsplatser, renhållning därav ävensom av Djurgårdens stränder samt upprustning, underhåll och drift av belysningen inom rekreationsområdena. Förvaltningen skall å sin sida bestrida kostnaderna för den egentliga parkvården inom dessa. Beträffande kostnaderna för andra anläggningar, såsom anordningar för lek och idrott och serviceanordningar i övrigt, skall förvaltningen och gatunämnden från fall till fall träffa särskild överenskommelse. Av de åtgärder, för vilka det ekonomiska ansvaret sålunda åvilar staden, skall på sätt närmare regleras i avtalet vissa utföras genom gatunämndens och vissa genom djurgårdsförvaltningens försorg. Inför större arbeten förutsättes detaljplaner upprättade, vilka skall antagas av envar av nämnda myndigheter, innan de kommer till utförande.

Förutom nyssnämnda avtal föreligger såsom inledningsvis också nämnts en av djurgårdsnämnden biträdd, mellan djurgårdsförvaltningen och Stockholms stads gatunämnd träffad överenskommelse avseende vissa mera omedelbara åtgärder för upprustning av rekreationsområdena på Södra Djurgården samt för förbättring av väg- och trafikförhållandena därstädes. Överenskommelsen är att betrakta som ett första led i tillämpningen av det förenämnda avtalet, och de däri förutsatta åtgärderna grundar sig på förslagen i dispositionsplanen.

De i överenskommelsen redovisade åtgärderna är avsedda att genomföras under den närmaste fyraårsperioden och syftar framför allt till att förbättra väg- och trafikförhållandena på Södra Djurgården. Sålunda är avsikten att tillskapa den i planen upptagna sammanhängande strandpromenaden runt praktiskt taget hela Södra Djurgården från Djurgårdsbron över Blockhusudden till Valdemarsudde. Strandpromenaden får en sammanlagd längd av ca 9 km, därav ca 3 km representerar nyanläggningar. Den allmänna körtrafiken på Södra Djurgården bör enligt överenskommelsen begränsas till vissa angivna delvis utbyggda huvudvägar. Härigenom kan vissa andra av de nuvarande bilvägarna reserveras för promenande. Parkeringsförhållandena avses ordnade genom några få i terrängen väl infogade större parkeringsområden. En allmän upprustning och utbyggnad av vägbelysningen förutsättes komma till stånd. Kostnaderna för sålunda redovisade åtgärder beräknas till 1 750 000 kr. och skall i sin helhet bestridas av Stockholms stad.

Överenskommelsen innefattar vidare en sedan flera år planerad omdaning av parkområdet vid Djurgårdsbron — den s. k. Lusthusporten — i avsikt att skapa en inbjudande entré till Södra Djurgården. Kostnaderna uppskattas till 550 000 kr., av vilket belopp staden och djurgårdsförvaltningen erlägger vardera hälften eller 275 000 kr.

Överenskommelsen utgår från att en intensifiering av parkvården och markarbetena på Södra Djurgården kommer till stånd, därvid vissa delar av upprustningen utföres under de närmaste åren genom engångsåtgärder.

Såsom framgår av det föregående förutsätter dispositionsplanen vissa åtgärder, som det närmast ankommer på markägaren att vidtaga. Det gäller då närmast iståndsättning och vård av själva parkområdena, ombyggnad och modernisering av en del av djurgårdsförvaltningens byggnader samt reglering av vissa avloppsfrågor.

Vården av Djurgårdens parkområden har i flera hänseenden blivit eftersatt, vilket främst berott på bristande resurser men även på osäkerhet beträffande Djurgårdens användning på längre sikt. För att Djurgården skall kunna fylla funktionen som ett av Stockholms viktigaste rekreationsområden måste en upprustning och en förbättrad parkvård komma till stånd. Den i det föregående redovisade uppgörelsen med staden utgår också från att så sker. I avvaktan på resultatet av en av djurgårdsförvaltningen inledd mera långsiktig planering av parkvården har djurgårdsnämnden i samråd med förvaltningen verkställt en översiktlig genomgång av de åtgärder, som uppenbarligen bör vidtagas under den närmaste framtiden. Till grund för kostnadsberäkningen har legat uppgifter om kostnaderna för tidigare likartade upprustningsarbeten utförda såväl i förvaltningens som stadens regi.

På Södra Djurgården har behov bedömts föreligga av genomhuggning och röjning av bestånden samt därefter under en längre tid av markberedande åtgärder inom områden om tillhoppa 80 hektar. Kostnaden härför har uppskattats till 6 000 kr. för hektar eller sammanlagt ca 500 000 kr. Södra Djurgårdens stränder och Friesens park samt terrängen omkring Skansen, Rosendals slott och förutvarande Bellmansro utgör sådana områden, inom vilka de erforderliga mera speciella upprustningsåtgärderna bör göras till föremål för särskilda överenskommelser mellan djurgårdsförvaltningen och stadens gatunämnd. Redan nu kan emellertid förvaltningens kostnadsandel i sammanhanget beräknas till ca 500 000 kr. Med hänsyn tagen även till den förut angivna iståndsättningen av parkanläggningen vid Lusthusporten blir sålunda förvaltningens kostnader för upprustning av Södra Djurgårdens parkområden sammanlagt (500 000 + 500 000 + 275 000) 1 275 000 kr. eller i runt tal 1 300 000 kr.

På Norra Djurgården har upprustningsåtgärder av i stort sett samma slag som på Södra Djurgården bedömts erforderliga för ca 40 hektar av Lill-Janssskogen. För detta ändamål ävensom för vissa andra parkvårdande

åtgärder inom Lill-Janssskogen i dess helhet erfordras ett medelstillskott av 200 000 kr. Inom övriga delar av Norra Djurgården förutsättes en mera extensiv parkvård. Åtgärder av engångsnatur såsom genomhuggning och röjning har bedömts nödvändiga på ca 150 hektar till en uppskattad kostnad av 3 000 kr. för hektar eller tillhoppa 450 000 kr. Den nu aktuella upprustningen av Djurgården i dess helhet representerar sålunda ett sammanlagt medelsbehov av $(1\,300\,000 + 200\,000 + 450\,000)$ 1 950 000 kr.

På upprustning av djurgårdsförvaltningens byggnadsbestånd har sedan början av 1950-talet lagts ned ca 3 milj. kr. Ytterligare upprustnings- och moderniseringsbehov föreligger, vilka representerar en kostnad av ca 1 milj. kr. Av detta belopp hänför sig ungefär hälften till byggnader, som är att betrakta som kulturminnesmärken, exempelvis Ugglevikskällan och Rosendals slott. Återstoden erfordras för att täcka kostnaderna för fortsatt ombyggnad och modernisering av förvaltningens bostads- och ekonomibyggnader.

Avloppsförhållandena på Djurgården är i många fall otillfredsställande ordnade. På ett stort antal platser finnes sålunda byggnader och anläggningar, från vilka avloppsvattnet efter endast obetydlig rening ledes ut i Saltsjön och andra recipienter. En reglering av angivna förhållanden måste med hänsyn till gällande bestämmelser komma till stånd. I sammanhanget erinras om att Österbygdens vattendomstol i deldom den 25 januari 1963 medgivit uppskov med den erforderliga regleringen intill utgången av år 1964. Ytterligare något uppskov anses kunna påräknas. Avloppsfrågorna håller f. n. på att utredas. Arbetet har dock ännu icke drivits så långt, att möjligheter finnes att närmare ange de kostnader, som kan komma att åvila djurgårdsförvaltningen. Preliminärt torde de dock kunna beräknas till ca 1,5 milj. kr.

De i det föregående redovisade åtgärderna avseende upprustning av parkanläggningar och byggnadsbestånd samt reglering av avloppsförhållandena är av engångskaraktär. Tillhoppa representerar de ett medelsbehov av ca $(1,95 + 1,0 + 1,5)$ 4,45 milj. kr. Till detta kommer en förutsedd icke obetydlig ökning av kostnaderna för den löpande parkvården. En ökning med 50 procent under loppet av en tioårsperiod torde härvidlag utgöra en försiktig uppskattning. Detta innebär, att de årliga underhållskostnaderna vid periodens slut kommer att ha stigit med ungefär 250 000 kr.

Djurgårdsnämnden erinrar om att kostnaderna för Kungl. Djurgårdens skötsel bestrids med medel från den s. k. djurgårdskassan, för vilken en stat årligen fastställs av Kungl. Maj:t. Omslutningen i kassan var för budgetåret 1962/63 ca 1,6 milj. kr. Av detta belopp utgjordes på inkomstsidan huvuddelen av tomtavgifter och hyresintäkter etc. samt återstoden av bl. a. ersättning från Stockholms stad för väghållning samt ränta på djurgårdsfonden. Beträffande denna sistnämnda fond konstateras, att den bildats genom avsättning i särskilda fall av medel, som influtit vid exploatering av djurgårdsmark. Ränteavkastningen på fonden, som f. n. är bokförd till

ett värde av ca 2,2 milj. kr., är i princip avsedd som bidrag till täckning av förvaltningens driftutgifter. För angivna budgetår har räntan från fonden upptagits till 127 000 kr.

Enligt djurgårdsnämnden torde möjligheter finnas att i någon mån öka förvaltningens inkomster ävensom att i viss begränsad utsträckning successivt omfördela användningen av driftmedlen till förmån för parkvården. Uppenbart är emellertid, att en förstärkning av förvaltningens resurser under alla förhållanden måste ske, om den föreslagna upprustningen skall komma till stånd.

Vid sådant förhållande är det enligt djurgårdsnämnden naturligt att överväga, om icke den erforderliga förstärkningen bör ske genom tillskott av de medel, som influtit i anslutning till nämndens försäljning av mark på Djurgården. Ifrågavarande exploateringsmedel redovisas hos statskontoret under en särskild diversemedelstitel och uppgår f. n. till ca 50 milj. kr. En mindre del härav erfordras till täckning av kostnader för åtgärder i samband med exploateringen, och återstoden avses tillförda statens allmänna fastighetsfond. Nämnden föreslår, att till djurgårdsfonden dessförinnan avsättes lämpligt belopp, som tillsammans med avkastningen därav kan efter Kungl. Maj:ts bestämmande användas för upprustningen av Djurgården.

Enligt djurgårdsnämndens mening kan investeringarna lämpligen planläggas på följande sätt. Parkvårdsåtgärderna, kostnadsberäknade till i runt tal 2 milj. kr., genomföres successivt under tioårsperioden 1965—1975. Regleringen av avloppsfrågorna, preliminärt kostnadsberäknad till 1,5 milj. kr., sker under femårsperioden 1965—1970 och upprustningen av byggnadsbeståndet, kostnadsberäknad till 1 milj. kr., under femårsperioden 1970—1975. Därigenom erhålles en förhållandevis jämn fördelning av investeringsutgifterna över tioårsperioden och dessa kan till viss del finansieras med avkastningen av fonden. Avkastningen av resterande överförda fondmedel blir därefter en förstärkning med hänsyn till de efter hand ökande underhållskostnaderna. Djurgårdsnämnden har beräknat, att ett tillskott till djurgårdsfonden av 5 milj. kr. blir erforderlig.

Y t t r a n d e n. *Byggnadsstyrelsen* tillstyrker, att principavtalet angående de på Djurgården belägna rekreationsområdenas istandsättning, underhåll och vård godkännes. Beträffande finansieringen av den föreslagna upprustningen finner styrelsen liksom *riksrevisionsverket* det vara riktigt, att det för ändamålet erforderliga kapitaltillskottet sker genom överföring av lämpligt belopp av djurgårdsnämndens markförsäljningsmedel till djurgårdsfonden. *Statskontoret* framhåller såvitt avser finansieringsfrågan, att behovet av medel hänför sig till såväl räntabla som icke räntabla investeringar. Till de förra är att räkna regleringen av avloppsförhållandena och viss upprustning av byggnadsbeståndet representerande en kostnad om tillhoppa ca 2 milj. kr. Denna synes i princip böra täckas genom ianspråktagande

av djurgårdsfondens tillgångar. Vid ett genomförande av den föreslagna upprustningen i övrigt — avseende parkområdena och viss del av byggnadsbeståndet — blir emellertid en förstärkning av djurgårdsförvaltningens resurser nödvändig. För det fall en sådan upprustning bedömes nu böra komma till stånd, kan medel lämpligen ställas till förfogande för den närmaste femårsperioden med förslagsvis ett belopp av 1,25 milj. kr.

Departementschefen

Kungl. Djurgården utgör sedan länge ett av de främsta rekreativsområdena inom Stockholmsområdet. Med djurgårdsmarkens belägenhet nära den centrala stadsbebyggelsen har dock en successiv exploatering särskilt av Norra Djurgården icke kunnat undgås. Det växande Stockholms anspråk på expansionsutrymme för bebyggelse och andra ändamål har sålunda i olika sammanhang måst tillgodoses. Förutom genom särskilda markavtal med staden har kronan själv efter stadsplaneläggning exploaterat betydande områden genom främst tomtförsäljning för bostadsbyggande och användning för olika statliga ändamål. Allteftersom exploateringen fortskridit har emellertid med växande styrka krav från olika håll framförts på att åtgärder vidtages med sikte på att för framtiden bevara tillräckligt stora områden av Djurgården såsom obebyggda och för allmänheten fritt tillgängliga parkområden.

Djurgårdsnämnden, som handhaft den av kronan bedrivna exploateringsverksamheten på Djurgården, har i januari 1964 — inför sin avveckling med utgången av juni månad detta år — i enlighet med sin instruktion framlagt en plan över djurgårdsmarkens fortsatta disposition. Planen, som i det föregående närmare redovisats och som i huvudsak innefattar de delar av kronans markinnehav vilka icke intagits i stadsplan, har väsentligen två syften. Den avser sålunda dels att klarlägga vilka delar av Djurgården som i fortsättningen skall skyddas från vidare exploatering, dels att ange hur dessa områden bör disponeras och upprustas för att på bästa sätt kunna tjäna rekreativ- och friluftslivsändamål.

Allmänt kan innebörden av planen sägas vara att någon ytterligare exploatering av djurgårdsmark icke skall ske. Endast med hänsyn till inom området redan befintliga institutioner har vissa mera begränsade markreservationer gjorts. Nämnden föreslår, att den återstående icke exploaterade marken — i den utsträckning som är möjlig med hänsyn till tidigare ställningstaganden av statsmakterna — bevaras i form av större sammanhängande park- och rekreativsområden. Planen förutsätter tre sådana områden, nämligen Södra Djurgården öster om Skansen omfattande ca 180 hektar, kvarvarande delar av Ladugårdsgärdet om ca 110 hektar samt den del av Norra Djurgården, som är belägen norr om tekniska högskolan mellan universitetsområdet i väster och Husarviken i öster och som omfattar ca 360 hektar. Det är sålunda fråga om områden med en sammanlagd areal av ca 650 hektar, vartill kommer de tidigare av kronan till Stock-

holms stad försålda områdena vid Kaknäs om ca 140 hektar, vilka förutsatts disponerade för friluftssändamål.

För egen del ansluter jag mig till den grundsyn, som dispositionsplanen ger uttryck åt med avseende på den ifrågavarande djurgårdsmarkens värde från park- och rekreationssynpunkt och även — såvitt gäller vissa delar av den — från kulturhistorisk synpunkt. Att slå vakt om dessa naturvärden och tillse, att de icke förstöres genom en alltför långt driven exploatering framstår som ett angeläget intresse. En grundläggande förutsättning för att detta skall kunna ske på ett rationellt och framsynt sätt är att till grund för fortsatta ställningstaganden finnes en noga genomtänkt dispositionsplan för området.

Om den nu framlagda dispositionsplanen kan allmänt sägas, att den i tillämpliga delar synes överensstämma med regionplanen för Stockholmsområdet och med 1952 års generalplan för Stockholm. Samråd har även ägt rum med stadens myndigheter i syfte att planen skall kunna inordnas i den reviderade generalplan för staden, som är under utarbetande. Vad beträffar dispositionsplanens karaktär kan syftet med planen givetvis icke vara att i detalj binda fortsatta överväganden. Redan med hänsyn till exempelvis den osäkerhet, som föreligger i fråga om de eventuella trafikledernas framtida dragning genom djurgårdsområdena, är något sådant icke möjligt. Planen får i stället betraktas som en markägarens särskilda översiktsplan, som avser att tillhandahålla underlag och ange de allmänna riktlinjerna för den fortsatta behandlingen av markfrågorna. Med denna syn på planen kan jag i likhet med de i ärendet hörda remissinstanserna i allt väsentligt ansluta mig till de målsättningar, som innefattas däri.

Någon ytterligare exploatering av den kronan tillhöriga djurgårdsmarken för nya ändamål bör sålunda i princip icke ske. För vissa inom området redan befintliga institutioner kan det emellertid bedömas bli nödvändigt att i framtiden medge viss ytterligare markexploatering. Jag tänker då närmast på universitetsområdet vid Frescati och de institutioner som har sin verksamhet i anslutning därtill. Den reservation, som härvidlag göres, bör emellertid förenas med krav på att vid en sådan utbyggnad största möjliga hushållning iakttages med tillgänglig mark, så att intrånget på de för rekreationssändamål disponibla områdena begränsas till vad som är absolut nödvändigt. Vad i övrigt angår planen vill jag allmänt ansluta mig till vad i denna uttalas om angelägenheten av att park- och rekreativsområdena ges en sammanhängande form. Från denna synpunkt ter det sig bl. a. önskvärt, att de på Norra Djurgården belägna skjutbanorna vid Stora Skuggan flyttas bort. Deras läge medför en delning av omgivande friområden på ett sätt som minskar dessas användbarhet. Den närmare tidpunkten för bortflyttningen får bli beroende av när annan från olika synpunkter acceptabel förläggning av verksamheten blir möjlig.

I dispositionsplanen behandlas vidare de åtgärder, som bör vidtagas med sikte på en upprustning av de berörda park- och rekreativsområdena. Det

gäller upprustning av parkbestånden, utbyggnad av vägnätet, en längre driven differentiering av motor- och gångtrafiken, reglering av avloppsförhållandena samt ombyggnad och modernisering av vissa delar av djurgårdsförvaltningens byggnadsbestånd.

Vissa av de angivna åtgärderna är sådana, att Stockholms stad bör ha ett direkt intresse av att de kommer till stånd. Med hänsyn härtill har överläggningar ägt rum mellan å ena sidan djurgårdsnämnden och den under riksmarskalksämberet sorterande djurgårdsförvaltningen såsom företrädare för kronan samt å andra sidan Stockholms stads gatunämnd såsom företrädare för staden med sikte på att uppnå en principuppgörelse angående ansvarsfördelningen i fråga om olika slag av upprustnings- och underhållsarbeten. Överläggningarna har lett till ett i det föregående redovisat preliminärt avtal, som allmänt kan sägas lägga ansvaret för upprustning och underhåll av vägnätet samt för renhållning och belysning på staden samt ansvaret för den egentliga parkvården på djurgårdsförvaltningen. I principavtalet förutsättes att detta successivt kompletteras med särskilda överenskommelser mellan djurgårdsförvaltningen och gatunämnden, i vilka de erforderliga upprustningsåtgärderna för olika delar av Djurgården och de därmed förenade kostnaderna närmare preciseras. En första sådan överenskommelse avseende Södra Djurgården har redan träffats, däri staden påtagit sig anläggningsarbeten till en kostnad av sammanlagt ca 2 milj. kr.

I såväl principavtalet som den särskilda överenskommelsen om Södra Djurgården har djurgårdsförvaltningen allmänt förutsatts vidtaga snara åtgärder för en intensifiering av parkvården. Djurgårdsnämnden har i den skrivelse, varmed principavtalet underställts Kungl. Maj:ts prövning, redovisat vilka åtgärder som med hänsyn härtill bör vidtagas och vilka kostnader som följer därmed. En kostnadsberäkning har även gjorts såvitt avser den i dispositionsplanen förutsatta regleringen av avloppsförhållandena och upprustningen av byggnadsbeståndet. De olika åtgärderna, som är av engångskaraktär och beräknas kunna genomföras under en tioårsperiod, har bedömts representera ett sammanlagt medelsbehov av ca 4,5 milj. kr. Härutöver erfordras visst ökat utrymme för det löpande parkunderhållet. Då de medel, som djurgårdsförvaltningen f. n. disponerar för löpande driftsändamål — arrende- och hyresinkomster, räntemedel från den s. k. djurgårdsfonden etc. — icke förslår för att täcka angivna kostnader, bör enligt nämnden särskilda resurser ställas till förfogande för ändamålet. Därvid anses ett lämpligt arrangemang vara att av vissa hos statskontoret redovisade exploateringsmedel — vilka härrör från djurgårdsnämndens markförsäljning och f. n. uppgår till ca 50 milj. kr. — taga i anspråk 5 milj. kr. Kapitalbeloppet föreslås tillfört den nyssnämnda djurgårdsfonden och jämte den successiva avkastningen på beloppet bli disponerat för de ifrågakommande upprustningsåtgärderna och för ett förbättrat fortlöpande underhåll.

För egen del finner jag det naturligt att, då en ordning nu eftersträvas som innebär att berörda ännu icke exploaterade områden såvitt möjligt bevaras för rekreations- och friluftssändamål, åtgärder vidtages för att försätta dessa områden i ett sådant skick, som verkligen gör dem lämpliga för en dylik användning. Jag finner det likaså naturligt — med hänsyn till det särskilda värde som ifrågavarande områden har för huvudstadens befolkning — att Stockholms stad på ett väsentligt sätt deltar i kostnaderna för den föreslagna upprustningen. Vad angår den inventering, som skett av erforderliga förbättringsåtgärder, finner jag icke någon anledning till erinran. Den principuppgörelse som träffats med staden angående fördelningen av det ekonomiska ansvaret för dessa finner jag också utgöra en rimlig avvägning.

För det upprustningsarbete, som det ansetts ankomma på markägaren och närmast då djurgårdsförvaltningen att ombesörja, synes en förstärkning av förvaltningens resurser av den storleksordning som djurgårdsnämnden föreslagit böra komma till stånd. Med hänsyn härtill och då det icke synes föreligga anledning till erinran mot förslaget att i angiven utsträckning taga i anspråk de ifrågavarande markexploateringsmedlen, tillstyrker jag sålunda, att av desamma 5 milj. kr. tillföres djurgårdsfonden för att på sätt Kungl. Maj:t senare beslutar disponeras för de aktuella upprustningsändamålen.

Beträffande angivna hos statskontoret redovisade exploateringsmedel må nämnas, att en del därav erfordras till bl. a. täckning av vissa på kronan ankommande ännu icke reglerade kostnader i anslutning till den verkställda markexploateringen på Djurgården. Återstående medel — frånräknat då det belopp som enligt det föregående torde tillföras djurgårdsfonden — har avsetts att vid lämplig tidpunkt bli överförda till statens allmänna fastighetsfond. Avsikten är, att då närmare klarhet vunnits om återstående anspråk på ifrågavarande medel ställning skall tagas till frågan om dessas slutliga disposition.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att av djurgårdsnämndens markförsäljningsmedel överföra ett belopp om 5 milj. kr. till djurgårdsfonden att användas på sätt föreslagits i det föregående.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Bert Holmberg